

Részecskék Kötter Tamás: *Ikea, vasárnap,*
a csúcson Kalligram Kiadó, Budapest, 2017.

Kötter Tamás első regénye – három novelláskötet (*Rablóhalak*, 2013; *Dögkeselyűk*, 2014; *A harcból nincs elbocsátás*, 2015) után – az *Ikea, vasárnap*, amely műfajában igen, ám témájában semmi esetre sem jelent újítást a szerző pályáján. Miként a novellái esetében, úgy ezúttal is jelenkorunk mindennapjairól olvashatunk Kötter történetében. A szereplők a (felső) középosztály prominensei, értelmiségiek Budapest belvárosából, annak a generációnak a képviselői, amelynek még meghatározó gyerekkorikamaszkori élményei vannak a Kádár-korból, ám felnőtt életét már a rendszerváltás utáni, társadalmi, gazdasági és ideológiai értelemben is zavaros időszakban kezdte élni, a „csúcsra” pedig az átalakulási folyamatok leülepedését és az uniós csatlakozást követő években, a fogyasztói társadalom diadalra jutásának korszakában ért. A regény *hősei* a negyvenes éveikben járnak, jómódúak (üggyédek, üzletemberek, menedzserek, vállalatvezetők, a szolgáltató szektor elitje), a (felső) középosztály legdivatosabb szórakozóhelyein eresztik ki a gőzt, Volvóval, Mercedesszel, Audival vagy BMW-vel furikáznak, nem egy közülük vitorlás hajót tart a Balatonon, netán egyenesen az Adrián, ám végső soron mindegyikük kielégületlen, frusztrált és szorongó. Bár *sok mindent* elértek az életben, rá kell ébredniük, hogy ez a *sok minden* milyen kevés is valójában, s hogy a legnagyobb tökéjük óhatatlanul és megállíthatatlanul kifolyik a kezük közül. Ez a legnagyobb töke pedig nem egyéb, mint az idő. A kor, amelyben élnek, a fiatalság kultuszának kora, s ők, öregedőben, pénzzel és (lehetőleg minél fiatalabb) nőkkal próbálnak ellenszegülni a kíméletlenül múló időnek. A regény ezekbe a körökbe kalauzolja az olvasót: a felső vezetők, de leginkább a ranglétrán egy-két fokkal alattuk állók világába.

Aki ebben a világban az olvasó mellé, miként Dante mellé Vergilius, kalauzul szegődik, az nem más, mint Károly, az egyes szám első személyű elbeszélő. Károly munkatársával (és bizonyos értelemben véve barátjával), Barnával egy ügyvédi irodában dolgozik. A regény története kettejük beszélgetéséből bomlik ki. Kiderül, hogy mindkettejük karrierje elérte a csúcst, ami nem azt jelenti, hogy ők maguk a hierarchia élén állnak, azt viszont igen, hogy már

reményük sincs arra, hogy valaha is följebb kapaszkodhatnak a ranglétrán. Egykor biztosra vették, hogy évről évre jobb életkörülmények között élhetnek majd, ám ez a bizonyosság egy ideje szertefoszlott; rá kellett döbbsenniük, hogy nem emelkedhetnek a végtelenségig, meg kellett tapasztalniuk a korlátaikat. A házasságaik is zsákutcába jutottak, aminek legfőbb oka a már említett, sebesen múló idő, a félelem attól, hogy ezután már semmi újat nem fognak megtapasztalni. A probléma tipikusan a fogyasztói társadalomban élő „emberpéldányok” függősége, akik mániákusan mindig újat és újat akarnak; az állandóság helyett a változást, az optimum helyett a maximumot követelik.

„Nagy lakoma után éhesnek maradni bosszantó, nevetséges és mélyen szomorú. Kötter Tamás [...] az édes középszer unalmáról mesél. A főhőst – érett férfikora csúcán – klausztrófób magány fogja el, kiutat keres a házasság és apaság vagy munka és könnyű szerelmek között lavírozó hétköznapi konfliktusaiból” – olvashatjuk a regény fülszövegében. Való igaz: a regény a középosztály középszerű rutinját és az abból való kitörési kísérleteket mutatja be. A végtelen sznobizmust, a gondolkodást uraló paneleket, a felszínességet, a mainstream diktatúráját, a kapuzárási pániknak nevezett jelenséget, azt a lélekölő életet, amelyre a polgári demokráciák oly büszkék, s amelyet számos ideológus úgy hirdet, mint az emberi nem társadalmi, morális és szellemi *fejlődésének* végállomását. „A céltalan szabadság ugyanolyan sivár, mint a szabadság hiánya” – írja Ferdinandy György *A Pourtalés-kastély lakói* című könyvében, tömören, mégis tüpontosan fogalmazva meg a problémát.

Kötter regénye e céltalan szabadság állapotának lényegi mozzanatait rajzolja meg. Karcsi és Barna, vagy (még inkább) a főnökeik tulajdonképpen bármit megengedhetnek maguknak. Amit nem, az már nem is igazán fér bele abba a (nagy)polgári világba, amelyben élnek. Az már inkább a mesék, a fantázia, a legendák birodalma. A mesés gazdagság, a minden kívül és minden fölül állás territórium. Ami azonban még belefér a *normális* világba és *normális* életbe (azaz a fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokráciába), azt Kötter regényének szereplői képesek megszerezni – annál többet nem.

Lehet, az a céljuk, hogy mindig újabb és újabb fogyasztanivalójuk legyen (nőben, ételben-italban, utazásban, technikai eszközökben, egyéb javakban), álmodhatnak arról, hogy a lehető legkésőbb öregedjenek meg, ám valódi céljuk, valódi álmaik nem lehetnek, mert a keretrendszer, amiben élni kényszerülnek, erre alkalmatlan, s ők maguk képtelenek kilépni e keretek közül. A fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokráciába ugyanis a fogyasztáson mint végső és legfontosabb célon túl nem integrálható más rendeltetés, törekvés, de még csak szándék se nagyon. Fogyasztás és lózungok: ez a harmadik évezred polgári demokráciájának két pillére. (Olyan módon nyugszik ezeken, ahogyan a velocipéd a két kerekén: az óriási kerék a fogyasztás, a kisebb, amelyik csak balanszíroz, csak az egyensúlyozást segíti, a lózungok.)

Kötter Tamás regényének szereplői ezt a csapdát érzik meg életük egy pontján – jelesül azon a ponton, amikor túljutnak a zeniten –, ám képtelenek kikeveredni belőle. Éppen ezért föloldás nincs, megoldást a könyv nem kínál. Láttelelet nyújt, pontosan leír egy életérzést, egy társadalmi, egyéni és nemzedéki krízishelyzetet, egy civilizációs tünetegyüttest, ám arra nem tér ki, hogy ebből vajon vezet(het)-e kiút? Fölmerülhet a kérdés, persze, hogy egyáltalán kiterhet-e erre? Én azt gondolom, igen. Legalábbis Michel Houellebecq, akit Kötter Tamás közvetetten és közvetlenül is megidézik regényében, tovább is merészkedik a láttelelet felvételénél – például *Egy sziget lehetősége* című könyvében.

Michel Houellebecq-nél meg kell állnunk egy kicsit. Kötter le is írja a nevét a könyvben, de ha nem tenné, akkor is rá kellene ismernünk. Houellebecq hatása nagyon erős az *Ikea, vasárnap*ban. De Kötter (például) nem tudja tartani azt a rezignált távolságot a szereplőitől és magától a történettől, ami Houellebecq egyik legnagyobb erénye, s a közhelyeket és az unalmat sem tudja olyan plasztikusan és rafináltan regény- és jellemszervező erővé tenni, mint a francia mester. Csakhogy ettől még az *Ikea, vasárnap* válhatott volna a sajátos magyar (talán inkább kelet-közép-

európai) viszonyok Houellebecq-könyvévé – azonban csak néhol sikerül azzá válnia. És ezzel függ össze az, ami néhol egyenesen zavaró a regényben. Nevezetesen egy kellemetlen érzés, hogy mindannak, amiről olvasunk az *Ikea, vasárnap*ban, egy része valójában nem ebben a könyvben történik, hanem valamelyik Houellebecq-regényben, mondjuk az *Elemi részecskék* vagy a *Csúcson* címűekben. Mert bár Budapest kétségtelenül Magyarország legfejlettebb (értsd: legnyugatiasabb) vidéke, mégsem Párizs (és ebben a kijelentésben még csak véletlenül se keressen senki iróniát!). Magyarán: az *Ikea, vasárnap* hősei egyszer-egyszer elfelejtik, hogy hol élnek. Mert jóllehet tagadhatatlanul egy fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokráciában, azért mégsem olyanban, amilyenben Michel vagy Bruno, az *Elemi részecskék* szereplői. *A tanú* zseniális jelenetében Pelikán elvtárs úgy magyarázza a citromba harapó Bástya elvtársnak a savanyú ízt, hogy ez a narancs „egy kicsit kicsi, egy kicsit savanyú, de a miénk”. Nos, Kötter Tamás regénye néhány helyen (a legjobb részein) pontosan ilyen: a fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokrácia sajátos kelet-közép-európai válfaját mutatja be és föl – ezzel szemben akad a könyvben nem egy olyan rész is, ahol nem vagy alig „kisebb és savanyúbb” ez a világ, mint az. (És ezen a ponton megint csak föl kell hívnom a figyelmet arra, hogy – Bacsó Péterrel ellentétben – én ezúttal nem ironizálok!)

Azt gondolom, éppen azért, mert a fogyasztói társadalom által meghatározott polgári demokrácia sajátos kelet-közép-európai válfajában zajlanak az *Ikea, vasárnap* eseményei, ebben a közegben élnek a szereplői, itteni meghatározottságok között, az írónak – Houellebecq-hez hasonlóan – meg kellett volna próbálkoznia azzal, hogy föloldást vagy lezárást adjon; hogy valamifajta jövőképet is felvázoljon, sajátosan *ittenit*, semmi esetre sem *ottanit*. Akkor lenne igazán kiemelkedő regény az *Ikea, vasárnap*, ha ezt is föl vállalta volna a szerző. Így azonban *csak* egy jó regény marad.

Bene Zoltán